

Tako niso redki primeri, ko so se mlajše ženske, ki so se že oblačile v mestno nošo, še vedno česale in pokrivala po starejši šegi in si včasih, potem ko so se poročile, vsaj deloma začele oblačiti tudi v tradicionalno nošo.

Vdiranje konfekcije v kmečko nošo, pa po avtorjevem mnenju izključuje kakršnokoli možnost oblačilnega ustvarjanja in soustvarjanja.

Solidne opise moških in ženskih noš ilustrira 112 risb in fotografij moške in ženske starejše in mlajše kmečke madžarske noše.

Marija Makarovič

Zorica Rajković, Tradicijski oblici nevjenčanog braka kod Hrvata i Srba u svjetlu pojma „Pokusni brak“, Institut za narodnu umjetnost – Zagreb 1975, str. 115

Avtorica v uvodu takole pojasnjuje nastanek dela, s katerim je dosegla magistrski naslov: pri terenskih raziskavah šeg je postala pozorna na nekatere posebnosti pri sklepanju zakonov. Glede na precejšnje število zakonskih parov, ki so živeli ali še živijo v nelegitimni zakonski skupnosti in se šele po nekaj mesecih ali celo letih odločijo za legitimno zakonsko zvezo, je avtorico zanimalo, kaj je vzrok za to, in jo obenem spomnilo na pojav, ki je v etnološki literaturi imenovan „poskusni zakon“. Ker pri prebivalstvu že v začetku pri sondažnih raziskavah ni nikjer naletela na kakršnakoli pojasnila ali odgovore, ki bi dolgo obdobje nelegitimne zakonske skupnosti spravljali v zvezo s poskusnim zakonom, se je odločila, da se bo študija teme lotila najprej pri dosednji domači in tuji literaturi o pojavu poskusnega zakona pri Hrvatih in Srbih.

Literaturo je Z. Rajković obravnavala z vso mogočo kritičnostjo, kar kaže že površno prelistavanje in pregled vsebine: osemindeset strani je odmerjenih dosednji literaturi o vprašanju poskusnega zakona, njene lastne terenske raziskave obsegajo dvaindvajset strani, z rezultati pa nas seznanjajo na sedmih straneh.

Prve podatke o poskusnem zakonu je avtorica črpala iz dela A. Mitrovića iz leta 1906, zadnja pa so recentnega datuma. (Izčrpejše navaja, z obširnimi citati, dela petih avtorjev, ki so etnologi, pravniki ali sociologi: A. Mitrovića, M. Matičeve, N. Pantelića, V.S. Erlichove in M. Martinovića.) S primeri nam razlaga, kako in zakaj so posamezni avtorji pripisovali prebivalcem različnih območij institucijo poskusnega zakona: zaradi različnih političnih ali moralnih tendenc, zaradi nerazumevanja, površnosti ali nepoznanja kriterijev za določanje poskusnega zakona, pa tudi zato, ker so preprosto prevzemali nedokazane trditve prejšnjih avtorjev.

V svoje terenske raziskave je avtorica vključila le območja, ki jih je že našla omenjena v literaturi, in je tako v nekajletnem obdobju intervjuvala prebivalce v osemindesetih naseljih (točno število intervjujev ne navaja) v Dalmatinski Zagori, Liki, Kordunu, Bosni in vzhodni Srbiji.

V poglavju o analizi pojava Z. Rajković podaja definicijo institucije poskusnega zakona: poskusni zakon je tisti zakon, katerega glavne značilnosti so posebna funkcija, začasnost in nelegitimitnost. Posebna funkcija naj bi vključevala spoznavanje rodne in delovne sposobnosti neveste in skladnost partnerjev med seboj in z družino. Seveda pa je glavni pogoj poskusnega zakona, da se ga kandidati zavedajo, da torej zavestno vstopajo v poskusno obdobje.

Z analizo primerov iz literature in svojih lastnih spoznanj pa avtorici postane jasno, da ta poglobilni pogoj ni nikjer navzoč. Vzroki za to, da se partnerja ne poročita, so predvsem druge narave in jih navaja v glavnem po literaturi: še pred prvo vojsko vojaška obveznost, prej in sedaj mladoletnost partnerjev in pomanjkanje denarja (za plačilo duhovščine in svatbo). Tudi vzrok, ki bi bil morda najbolj običajen za dokazilo o instituciji poskusnega zakona, čakanje do rojstva prvega otroka, odpade, ker se velikokrat poroče, ko so otroci že odrasli. Avtorji, ki so zagovarjali obstoj institucije poskusnega zakona, so bili mnenja, da je eden od kazalnikov tožba za denarno odškodnino, ki se je poslužuje ženska, če jo moški po večletnem nelegitimnem zakonskem razmerju požene čez prag. Z. Rajković je mnenja, da je to nasprotno še en dokaz, da poskusni zakon ne obstaja, saj bi sicer z običajnim pravom sankcionirali tudi te vrste pojave, ne pa da se morajo ženske posluževati pomoči civilnega prava. Okolica pojmuje dekle za omoženo in fanta za oženjenega takoj, ko nevesta prestopi prag, njen odnos pa ne glede na neizvršene formalnosti v cerkvi ali na občini za pravi zakonski odnos. Teh tradicionalnih nelegitimnih zakonskih zvez se v novejšem času vsekakor bolj zavedajo moški, ki si pri eventualni menjavi partnerk obetajo manj težav v zvezi z ločitvijo.

Avtorici torej niti lastne raziskave niti zelo natančen pregled starejših primerov iz literature niso prinesli zanesljivih dokazov, da bi v obdobju od približno 1900 do danes (kolikor so lahko zaobjeli s spominom najstarejši intervjuvanci) kot vzrok za nelegitimne zakone lahko kdorkoli navedel institucijo poskusnega zakona. O tem se zdi bralcu nemara malce začudujoča njena metoda intervjuja, ko

nam na strani 81 pove, da „niti stalno insistiranje na motivih poskusnega zakona ni pripravilo respondente na to, da bi ga (poskusni zakon, op. T.T.) navedli kot vzrok za izostanek civilne poroke“. V začetku knjige je namreč že napisala, da je bila raziskovana tema tako občutljiva, da ni bila primerna niti za anketno obdelavo. Zato je gotovo, da se tudi z „insistiranjem“ taki podatki niso dali dobiti. Morda pa gre le za nerodno formulacijo.

Na ozemlju, kjer je potekalo raziskovanje, živi narodnostno in versko mešano prebivalstvo. Nemara se bo kateri od bralcev vprašal, zakaj se Z. Rajković ni zdelo potrebno obravnavati verske in narodnostne pripadnosti, ki imajo pri socialnih pojavih te vrste nedvomno velik pomen.

Po celotnem delu lahko sklepamo, da avtorico Z. Rajković niso zanimali vzroki za nastanek ali časovno varianta določenega pojava, to je številnost nelegitimnih zakonskih zvez in pogostna menjava partnerjev. Vseskozi je iskala le potrditev svoje teze, da so trditve o obstoju poskusnega zakona kot tradicionalne ali recentne institucije na raziskovanem območju nedokazane in pretirane. V svojih dokazih in razlagah je prepričljiva, v kritikah natančna, ob koncu pa pušča prosto pot vsem tistim raziskovalcem, ki bi hoteli vzroke za nelegitimne zakonske zveze razložiti drugače.

Tanja Tomažič

Walter Puchner, Brauchtumerscheinungen im griechischen Jahreslauf und ihre Beziehungen zur Volkskunde. Wien, Österr. Museum für Volkskunde 1977. 437 str., 28 slik, 1 zložen zemljevid (=Veröffentlichungen des Österr. Museums für Volkskunde 18).

Ves civilizirani svet ceni kulturne dosežke grške antike, kaj pa je bilo na južnem delu Balkanskega polotoka pred njo in kaj je danes, zanima le redko koga v zahodni Evropi. V spoznanju, da je turška zasedba Balkana pomaknila na njem srednji vek do 19. in celo v 20. stoletje, je avtor posvetil izčrpne raziskave ljudskemu življenju današnje Grčije. V tej enklavi starožitnosti in starosvetnosti je odkril neizčrpno bogastvo izročila, ki ga hranijo zahodnjaku zavoljo jezika težko dostopni zapisi in poročila v Raziskovalnem središču za grško narodopisje pri Akademiji znanosti v Atenah (okoli 2500 gesel) in v Narodopisnem seminarju atenske univerze (okoli 2000 rokopisov). Vrh tega je spoznal vrsto odličnih, na zahodu komaj ali malo znanih narodopisnih avtorjev nekdanje in sedanje Grčije, katerih dognanja razbira in nas z njimi seznanja.

Avtor pa ni raziskal ljudskega življenja stare in današnje Grčije zavoljo njega samega. Podnaslov dela (Theaterwissenschaftlich-volkskundliche Querschnitte zur südbalkan-mediterranen Volkskultur) pove, da je raziskovalni predmet avtorja pojav gledališča, točneje: njegov nastanek iz davnih obredij. Drugače povedano: približati se hoče pojavu gledališča z narodopisne strani, združiti metodologijo gledališke vede in narodopisja.

Avtor izhaja pri tem iz spoznanja, da so letne šege grškega – in nedvomno vsakega – ljudstva v visoki meri teatrogene. Pri tem sledi vodilni hipotezi, po kateri se gledališče razvije iz obhoda – po naše – kolednikov, iz „ciklične procesije“. Obhod, koledovanje, se obogati z dejanjem (akcijo) in maskiranjem, z oblikovanjem vlog. Vsebinsko obhodov določa (v Grčiji) praznični koledar pravoslavne heortologije, prerasle s poganskimi obredji. Svoj vrh imajo v zimski dobi (dodekahémeron – dvanajsteronočje) in spomladi (karneval). Ta široki okvir omogoča avtorju, da z veliko akribijo in uporabo obširne literature obdela vrsto pojavov, ki jih srečuje, ko razvija svojo „vodilno hipotezo“. Med njimi so maske in značilni nastopajoči tipi, arhetipični (improvizirani) prizori, razne značilne „kalande“ (teofanijska, Lazarjeva idr.) ter snovi (med njimi pojav Kalojóerosa, kalikántsarov, anastenárj idr.). Izsledke svojega obširnega dela je strnil avtor v tri točke: ritual in gledališče sta si v svoji genetični novosti komplementarna, potem: ritualni pojavi sodijo smiselno tudi v raziskovalno območje gledališke vede, in nasled: gledališke manifestacije kaže obravnavati tudi v območju narodopisja.

Niko Kuret

